

УДК 582.29:502.72

Ю. С. Назарчук

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, ПНДЛ-5,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна,
E-mail: bio_july@hotmail.com

ЛИШАЙНИКИ ЗАКАЗНИКА "ПЕТРІВСЬКИЙ"

Викладені результати дослідження ліхенофлори заказника "Петрівський" (Одеська обл.). Ідентифіковано 41 вид лишайників, які належать до 14 родин та 28 родів. Новими для північно-західного Причорномор'я є 15 видів, а для степової зони України — 2 види лишайників. Проаналізовано розподіл лишайників за типами субстрату.

Ключові слова: лишайники, заказник "Петрівський".

Проблема збереження біорізноманіття є однією з глобальних через антропогенний прес, що збільшується. Для збереження типових ландшафтів, рослинності, рідкісних видів тварин та рослин сформована мережа природно-заповідних об'єктів. Ліхенофлора багатьох заповідних територій України донині вивчена слабо і нерівномірно. Інвентаризація видового складу лишайників більшості заповідних територій далека від завершення, а на деяких, переважно в заказниках, ще й не розпочиналася [1]. Не є винятком і природно-заповідні об'єкти північно-західного Причорномор'я, інформація про ліхенофлору яких наявна лише для території Дунайського біосферного заповідника [2].

Загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення "Петрівський" (організований відповідно до постанови Ради Міністрів Української РСР від 28 жовтня 1974 р., № 500) займає площу 340 га і розташований неширокою смугою на схилах річки Балай на відстані 4 км західніше Тилігульського лиману біля с. Петрівка Одеської області. Територія заказника — це штучно створений ліс з насадженнями *Fraxinus excelsior* L., *Quercus robur* L., *Gleditschia triacanthos* L., *Robinia pseudoacacia* L., *Chamaecyparis* sp. та ін. У підліску переважають *Cotinus coggigria* Scop., *Rosa* sp. та *Cerasus fruticosa* (Pall.) Woron., які створюють густі зарості. Косотрицево-ковилові ценози із невеликою кількістю ксерофітного різнотрав'я та ксерофітними напівчагарничками (наприклад, *Kochia prostrata* L.) зустрічаються на території заказника на підвищених ділянках лише невеликими плямами.

Мета роботи полягала у виявленні особливостей ліхенофлори заказника "Петрівський". До завдань роботи входило: визначення видового складу ліхенофлори, проведення таксономічного та еколого-субстратного аналізу.

Матеріали і методи

Об'єктом дослідження була флора лишайників загальнозоологічного заказника "Петрівський".

Обстеження території проводили експедиційно-маршрутним методом 12 — 14 липня 2005 р. Лишайники збирали з різних субстратів: кори форофітів, напівчагарничків, рослинних решток, вапняків та ґрунтових прошарків між вапняками.

Визначення видів провадили за допомогою ряду визначників [3–10]. Список лишайників складено за "The second checklist of lichen forming, lichenicolous and allied fungi of Ukraine" [11]. Зразки видів зберігаються у гербарії кафедри ботаніки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова (MSUD).

Результати та їх обговорення

В результаті ліхенологічних досліджень встановлено видовий склад лишайників заказника "Петрівський" (таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл лишайників заказника "Петрівський" по типах субстрату

№	Назва виду	<i>Quercus robur</i>	<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Gleditschia triacanthos</i>	<i>Robinia pseudoacacia</i>	<i>Chamaecyparis</i> sp.	<i>Cerasus avium</i>	<i>Cerasus fruticosa</i>	<i>Rosa</i> sp.	<i>Kochia prostrata</i>	Рослинні рештки	Ґрунт	Вапняк
1	* <i>Acrocordia conoidea</i> (Fr.) Körber												+
2	<i>Anaptychia ciliaris</i> (L.) A. Massal.		+										
3	* <i>Arthopyrenia persoonii</i> A. Massal.				+								
4	** <i>Arthothelium spectabile</i> (Flot.) Mass.		+										
5	<i>Aspicilia contorta</i> (Hoffm.) Kzempelh.												+
6	* <i>Bacidia bagliettoana</i> (A. Massal. et De Not.) Jatta										+	+	
7	* <i>Buellia epipolia</i> (Ach.) Mong.												+
8	* <i>Caloplaca cerinella</i> (Nyl.) Flagey		+										
9	* <i>Caloplaca cerinelloides</i> (Erichsen) Poelt									+			

Продовження таблиці 1

№	Назва виду	<i>Quercus robur</i>	<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Gleditschia triocanthos</i>	<i>Robinia pseudoacacia</i>	<i>Chamaecyparis sp.</i>	<i>Cerasus avium</i>	<i>Cerasus fruticosa</i>	<i>Rosa sp.</i>	<i>Kochia prostrata</i>	Рослинні рештки	Ґрунт	Валняк
10	<i>Caloplaca lactea</i> (A. Massal.) Zahlbr.												+
11	* <i>Caloplaca marmorata</i> (Bagl.) Jatta												+
12	<i>Caloplaca pyracea</i> (Ach.) Th. Fr.										+		
13	<i>Candelariella aurella</i> (Hoffm.) Zahlbr.												+
14	<i>Candelariella xanthostigma</i> (Ach.) Lettau					+							
15	* <i>Eopyrenula leucoplaca</i> (Wallr.) R.C. Harris			+	+								
16	<i>Evernia prunastri</i> (L.) Ach.	+			+			+					
17	** <i>Hyperphyscia adglutinata</i> (Flörke) Mayrh. & Poelt					+							
18	* <i>Hypogymnia physodes</i> (L.) Ach.			+				+					
19	* <i>Lecania erysibe</i> (Ach.) Mudd.												+
20	<i>Lecanora carpinea</i> (L.) Vain.	+	+	+				+					
21	<i>Lecanora dispersa</i> (Pers.) Sommerf.												+
22	<i>Lecanora hagenii</i> (Ach.) Ach.								+				
23	<i>Lecidella elaeochroma</i> (Ach.) Haszl.	+	+		+								
24	* <i>Melanelia subargentifera</i> (Nyl.) Essl.	+											
25	<i>Parmelia sulcata</i> T. Taylor	+						+	+				
26	<i>Phaeophyscia orbicularis</i> (Neck.) Moberg		+										
27	<i>Physcia adscendens</i> (Fr.) Oliv.		+			+	+	+					
28	* <i>Physcia aipolia</i> (Humb.) Furner		+										
29	<i>Physcia tenella</i> (Scop.) DC.	+											
30	<i>Physconia grisea</i> (Lam.) Zahlbr.	+											
31	<i>Pleurosticta acetabulum</i> (Neck.) Elix et Lumbsch	+						+					

Закінчення таблиці 1

№	Назва виду	<i>Quercus robur</i>	<i>Fraxinus excelsior</i>	<i>Gleditschia triacanthos</i>	<i>Robinia pseudoacacia</i>	<i>Chamaecyparis</i> sp.	<i>Cerasus avium</i>	<i>Cerasus fruticosa</i>	<i>Rosa</i> sp.	<i>Koehia prostrata</i>	Рослині рештки	Ґрунт	Вапняк
32	* <i>Ramalina farinacea</i> (L.) Ach.	+							+				
33	<i>Rinodina pyrina</i> (Ach.) Arnold		+		+								
34	* <i>Scoliciosporum chlorococcum</i> (Stenh.) Vezda	+		+				+	+				
35	<i>Toninia sedifolia</i> (Scop.) Timdal											+	+
36	<i>Verrucaria fuscella</i> (Turner) Winch.												+
37	<i>Verrucaria muralis</i> Ach.												+
38	<i>Verrucaria nigrescens</i> Pers.												+
39	* <i>Verrucaria viridula</i> (Schrad.) Ach.												+
40	<i>Xanthoria parietina</i> (L.) Beltr.		+		+		+			+			
41	<i>Xanthoria polycarpa</i> (Hoffm.) Rieber		+		+			+					

Примітка: Зірочкою (*) позначені види лишайників, нові для північно-західного Причорномор'я, двома зірочками (**) — нові для степової зони України.

Виявлені лишайники представлені 5 порядками, 14 родинами, 28 родами. Провідними родинами є: Physciaceae (9 видів), Teloschistaceae (7 видів), Parmeliaceae та Lecanoraceae (по 5 видів). Серед родів провідне місце займають *Caloplaca* (5 видів), *Verrucaria* (4 види), *Lecanora* та *Physcia* (по 3 види). На формування видового складу ліхенофлори заказника значно впливають міграційні процеси, про що говорить кількість одновидових родів — 22 з 28.

Видовий склад лишайників, особливості їх поширення визначаються насамперед характером рослинності території [12]. Через те, що основним субстратом їх зростання у заказнику є кора форофітів, переважна кількість лишайників є епіфітами — 27 видів. Найбільша кількість видів виявлена у ясеневих гайках та посадках дуба (11 та 10 видів відповідно). Дуже цікавою виявилась знахідка *Arthothelium spectabile*, який досі був виявлений тільки у Закарпатті [11]. Ще один рідкісний вид — *Hyperphyscia adglutinata* — був зареєстрований у невеликому гайку *Chamaecyparis* sp., представники цього виду мешкали на корі дерев. Досі зазначений лишайник був відомий у Закарпатті [11] та Криму [13, 14]. В Криму цей

вид був виявлений на деревах родини Cupressaceae, тому можна припустити, що він попав у заказник з завезеним посадковим матеріалом. Найбільш поширеними епіфітними видами у заказнику є *Lecanora carpinea*, *Physcia adscendens*, *Scoliciosporum chlorococcum*, *Xanthoria parietina*, *Evernia prunastri*, *Parmelia sulcata*, *Lecidella elaeochroma*, *Xanthoria polycarpa*. Специфічними є угруповання лишайників, що зростають на степових напівчагарничках. Так, на *Kochia prostrata* були знайдені представники *Lecanora hagenii* та рідкісного для України виду *Caloplaca cerinelloides*, для якого досі були відомі місцезнаходження у Херсоні, Закарпатті та в Криму [2, 11, 15].

Вапнякові відслонення на території заказника невеликі, представлені лише поодинокими невеликими каменями, тому кількість епілітних видів (13) тут менша, ніж епіфітних. На вапняках зростають представники родів *Caloplaca*, *Verrucaria*, *Lecanora* та інші. Цікавими виявились знахідки *Acrocordia conoidea* — виду, який раніше був виявлений в Криму, на Лівобережному Поліссі, в Карпатах та в Тернопільській області [2, 7, 16], а також *Lecania erysi-be* — виду, який був виявлений у Миколаївській області [2]. Звичайними для вапняків були *Aspicilia contirra*, *Candelariella aurella*, *Lecanora dispersa* та *Verrucaria nigrescens*, які присутні майже у всіх зразках та є широкопоширеними видами. На прошарках ґрунту між вапняками та на рослинних рештках зустрічалися представники видів *Toninia sedifolia*, *Bacidia bagliettoana* та *Caloplaca pyracea*.

Проведення інвентаризації природно-заповідного фонду передбачає проведення інвентаризації ліхенофлори заповідних територій, особливо це стосується природоохоронних об'єктів рангу заказників, урочищ та парків садово-паркового мистецтва. Проведені дослідження ліхенофлори заказника "Петрівський" дозволили оцінити її сучасний стан: ідентифіковано 41 вид лишайників, з яких *Arthothelium spectabile* та *Hyperphyscia adglutinata* вперше виявлені у степовій зоні України. Взагалі ліхенофлора заказника досить бідна, що пояснюється відносно молодим віком деревних насаджень, а також незначною кількістю відслонень вапняків.

Висновки

В результаті дослідження ліхенофлори заказника "Петрівський" ідентифіковано 41 вид лишайників, які належать до 14 родин та 28 родів. Новими для північно-західного Причорномор'я є 15 видів, а для степової зони України — 2 види лишайників. У ліхенофлорі заказника переважають епіфітні види.

Автор висловлює щире подяку д-ру біол. наук, зав. відділом ліхенології та бріології Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України Сергію Яковичу Кондратюку за допомогу та консультації на всіх етапах роботи.

Література

1. Кондратюк С. Я., Навроцька І. Л., Ходосовцев О. Є. Сучасний стан вивченості лишайників на природно-заповідних територіях рівнинної частини України // Укр. ботан. журн. — 1998. — Т. 55, № 4. — С. 436–444.
2. Ходосовцев О. Є. Лишайники причорноморських степів України. — К.: Фітосоціоцентр, 1999. — 236 с.
3. Кондратюк С. Я. Род *Xanthoria* (Fr.) Th. Fr. // В кн.: Определитель лишайников России. — 2004. — Т. 9. — С. 302–323.
4. Кондратюк С. Я., Ходосовцев О. Є., Окснер А. Н. Род *Caloplaca* Th. Fr. nom. cons. // В кн.: Определитель лишайников России. — 2004. — Т. 9. — С. 38–235.
5. Макаревич М. Ф. Род *Lecanora* (Ach.) Th. Fr. // В кн.: Определитель лишайников России. — 1971. — Т. 1. — С. 72–146.
6. Окснер А. М. Визначник лишайників УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1937. — 342 с.
7. Окснер А. М. Флора лишайників України. — К.: Наук. думка, 1956. — Т. 1. — 495 с.
8. Окснер А. М. Флора лишайників України. — К.: Наук. думка, 1968. — Т. 2, вип. 1. — 500 с.
9. Окснер А. М. Флора лишайників України. — К.: Наук. думка, 1993. — Т. 2, вип. 2. — 544 с.
10. *The lichen flora of Great Britain and Ireland* / O. W. Purvis, B. J. Coppins, D. L. Hawksworth, P. W. James et D. M. Moore. — London: Nat. Hist. Mus. Publ., 1992. — 710 p.
11. Kondratyuk S. Ya., Khodosovtsev A. Ye. et Zelenko S. D. The second checklist of lichen forming, lichenicolous and allied fungi of Ukraine. — Kiev.: Phytosociocentre, 1998.
12. Кондратюк С. Я. До питання про приуроченість лишайників до рослинності певних типів // Укр. ботан. журн. — 1987. — Т. 44, № 4. — С. 37–38.
13. *New for Crimea and Ukraine species of the lichens* / B. Coppins, S. Kondratyuk, A. Khodosovtsev, P. Wolseley & S. Zelenko // Ukr. Botan. Journ. — 2001. — Vol. 58, N 6 — P. 716–722.
14. Ходосовцев О. Є., Редченко О. О. Анотований список лишайників заповідника "Мис Марг'ян" (Україна) // Укр. ботан. журн. — 2002. — Т. 59, № 1. — С. 64–71.
15. Ходосовцев О. Є. Нові та рідкісні для України види роду *Caloplaca* Th. Fr. (Teloschistaceae) з півдня України // Укр. ботан. журн. — 2002. — Т. 59, № 3. — С. 321–329.
16. Смеречинська Т. О. Нові та рідкісні для України види лишайників з природного заповідника "Медобори" // Укр. ботан. журн. — 2005. — Т. 62, № 2. — С. 175–182.

Ю. С. Назарчук

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, ПНИЛ-5
ул. Дворянская, 2, 65026, Одесса, Украина

ЛИШАЙНИКИ ЗАКАЗНИКА "ПЕТРОВСКИЙ"

Резюме

Изложены результаты исследования лишенофлоры заказника "Петровский" (Одесская обл.). Идентифицирован 41 вид лишайников, принадлежащих к 14 семействам и 28 родам. Новыми для северо-западного Причерноморья являются 15 видов, а *Arthothelium spectabile* и *Hyperphyscia adglutinata* — для степной зоны Украины. Проанализировано распределение лишайников по типам субстрата.

Ключевые слова: лишайники, заказник "Петровский".

Yu. S. Nazarchuk

Odessa National Mechnikov University,
Problem research laboratory — 5
Dvoryanskaja St., 2, Odessa, 65026, Ukraine

THE LICHENS OF THE "PETRIVSKIY" RESERVE

Summary

The results of studies of lichen flora of the "Petrivskiy zakaznik" (the Odessa region) studied. 41 species of lichens belonging to 14 families and 28 genera were identified. 15 species of lichens are new the for north-west Prychornomorje, and *Arthothelium spectabile* and *Hyperphyscia adglutinata* are new for the steppe zone of Ukraine. Distribution of the lichens was analyzed by the substrate types.

Keywords: lichens, "Petrivskiy zakaznik", protected area.